

РУСКИ ЈЕЗИК У РУСКОМ ДОМУ И РУСКОМ ЦЕНТРУ

Јулија Шапић

Руски центар за науку и културу
„Руски дом“ у Београду
julija.sapic@gmail.com

УДК 061.2:37:811.161.1(497.11)

https://doi.org/10.18485/sd_ruski75.2023.ch24

УЛОГА И ФУНКЦИЈЕ РУСКОГ ЈЕЗИКА У СРБИЈИ У ПЕРИОДУ 1723–2023. И ИСТОРИЈСКИ ПУТ РУСКОГ ДОМА

У раду се разматра развојни пут руског језика у Србији у периоду 1723–2023. у три хронолошка упоришта – у 1723, 1823. и 1923. години. Године су одабране тако да представљају стогодишње границе и пресеке обухваћеног периода како би се сагледале све релевантне околности које су довеле до формирања односа према руској култури и руском језику. Као један од најзначајнијих догађаја у историји руске културе и руског језика у Србији издваја се отварање Руског центра за науку и културу „Руски дом“ (1933) чијој се делатности на пољу културе и наставе посвећује посебна пажња у раду. Руски језик се разматра у различитим историјским функцијама: као језик који чува и брани словенске и православне вредности, али и као језик међународне комуникације и научне размене; као заједнички, „словенски“, али и страни и матерњи језик за беле емигранте; као предмет наставе и као средство за наставу других предмета. Помињу се историјске личности које су на неки начин утицале на живот руског језика у Србији или које су биле одраз односа према руском језику и руској култури.

Кључне речи: руски језик, Руски дом у Београду, историја, анализа, руско-српски односи, руска емиграција.

The paper examines the path of development of the Russian language in Serbia over the 1723–2023 period around three chronological reference points – in 1723, 1823 and 1923. The selected years represent the centennial milestones within the covered period, allowing us to examine all significant circumstances that led to the formation of attitudes towards Russian culture and the Russian language. One of the most significant events in the history of Russian culture and the Russian language in Serbia is the opening of the Russian Center of Science and

Culture 'Ruski Dom' (1933), which receives special attention for its activities in the fields of culture and education. The Russian language is seen as having various historical functions: as a language that protects Slavic and Orthodox values, as well as a language of international communication and scientific exchange; as a common, Slavic, but at the same time a foreign and native language for the white émigré; as an academic subject and as a tool for teaching other subjects. Mention is made of historic persons who in one way or another have influenced the life of the Russian language in Serbia or reflected attitudes towards the Russian language and Russian culture.

Keywords: Russian language, Russian Center in Belgrade, history, Russian-Serbian relations, Russian emigration.

Историја руског језика у Србији има традицију много дужу од животног века једног појединца. Али судбина је хтела да свака генерација Срба, укључујући и данашњу, добије прилику да чује руски језик на улицама и да се лично увери у то колико су путеви српског и руског народа испреплетени.

Историја наставе словенских језика сеже у прошлост до делатности првих учитеља Ћирила и Методија. Ипак, овде се осврћемо на релативно кратак период од око триста година који између осталог укључује оснивање и делатност Руског дома у Београду. Током тог периода формиран су савремени облици наших словенских језика, руског – заслугом М.В. Ломоносова, а затим А.С. Пушкина, и српског – заслугом Вука Караџића. За то време се и сам појам обуке, односно учења страног језика постао развијен систем са разним облицима школске, универзитетске и курсне наставе прилагођене различитим узрастима, нивоима и циљевима у складу са најновијим методама, технологијама и научним сазнањима.

Историјски пут руског језика у Србији се састоји од низа чинилаца који су код Срба утицали на формирање односа према руском језику и представа о руској култури. На том путу се преплићу руски као страни и руски као матерњи језик, долазе и остају у историји истакнуте личности, међусобно се прожимају културе. Тај пут се може означити крупним потезима, ако се из данашње 2023. године вратимо стогодишњим корацима уназад – у 1723, 1823. и 1923. годину и присетимо сплета историјских околности које су довеле до формирања данашњег Руског културног центра и његове делатности у Београду.

Година 1723.

Као што путеви сваке књиге воде првом извору и првој заједничкој азбуци, тако и линије развоја различитих програма наставе руског језика у Србији (основних и средњих школа, универзитета, курсева) воде до Сремских Карловаца. Знамо да је пре триста година Петар Велики, на молбу митрополита Мојсија Петровића, дао Светом Синоду задатак да обезбеди Србима помоћ у „црквеним стварима“, књигама и учитељима (Пипер 2014). Године 1723. посланику митрополита су уручене „црквене ствари“ и књиге. Одлуком Синода Руске цркве 1724. у Србију упућен Максим Терентјевич Суворов (Максим Терентјевич Суворов ?–1770), који је 1. октобра 1726. почео да изводи наставу у новооснованој школи у Сремским Карловцима посвећеној Покрову Пресвете Богородице (Кончаревић: 2013).

Искусан и добро образован на Словенско-грчко-руској Академији, истој оној коју је касније похађао и М.В. Ломоносов, Суворов је покренуо и одржао контитуитет наставе „словенског“ језика упркос бројним потешкоћама у раду.¹

Важно је да се истакне зашто је митрополит тражио помоћ од Русије: јер је опстанак православног и националног идентитета Срба био угрожен од стране аустроугарских власти. Дакле, констатација – да је за опстанак српског народа и српског националног идентитета потребан утицај представника руског народа и руског националног идентитета – сама по себи је довољна. Ако некеме није, непобитне су чињенице да је Суворов на тај начин утемељио школску наставу руског језика у Србији.

¹ Познато је да је професор, кога су ученици волели, често постајао жртва интрига. Пао је у немилост новог митрополита и оптужен за заверу и шпијунажу. „Из донесения Ланчинского от 1 февраля 1735 г. видно, что сербско-митрополичий агент при Венском Дворе Иосиф Ямбремкович, человек с запятнанной репутацией, но пользовавшийся полным доверием митрополита, старался всякими средствами отстранить от последнего лиц, казавшихся ему опасными в смысле умаления его собственного влияния на владыку. Так как, по-видимому, и С. Был близок к митрополиту, то Ямбремкович стал доносить, будто венскому правительству «противно, что чужестранная персона в учителя употребляема», митрополит же очень чутко относился к желаниям Вены. Позже, когда вины Ямбремковича объявились, и он сам был предан суду, следующий сербский митрополит Викентий Иоаннович именем клира и общества приносил российскому синоду извинение за опалу на С. И просил оставить его в Сербии по-прежнему» (ББЭ). Поред свих проблема, примања Суворова су била веома скромна.

Напоменућемо и то да је једна од књига, из које су први српски ђаци учили словенски језик, била руска Граматика Мелетија Смолтритског (треће изд. 1721).² Случајно или не, баш она иста граматика, и то баш тада када Суворов стиже у Карловце, постаје „врата учености“ за четрнаестогодишњег Михајла Ломоносова на далеком северном Курострву (КЛЭ 1967). Следећу руску граматику ће написати сам Ломоносов – 1755. године.

Рускословенски језик у књигама тадашњих ученика – и у Србији, и у Русији – очигледно се разликовао и од српкословенског (српско-црквенословенског), и од руског говорног језика тог времена, а био је далек и од српског народног језика. Ипак, јасно је да је језик комуникације М. Суворова, а затим Е. Козачинског и њихових следбеника са својим српским ученицима био руски. Утицај руске језичке културе у 18. веку именован је читаву епоху и постао књижевни језик за Захарија Орфелина (*Житије... Петра Великога* 1772) и Јована Рајића (*Историја разних словенских народова...1794–5*). Елементи тог језика остају и у каснијем, славеносрпском језику упоредо са српско-словенским (српскоцрквенословенским) и српским народним језиком (Гудков 2007: 57–58).

Година 1823.

Године 1823. почиње да се штампа Карацићева проширена збирка песама писана народним језиком. Дотле је 36-годишњи реформатор већ објавио неколико књига, укључујући и *Рјечник српскога језика* (1818), а српски језик је кренуо својим путем.

Иако је мишљење о томе да је Вук „окренуо леђа” Русији по питању језичког развоја прилично уврежено и понекад има негативну конотацију, избор тог пута није подразумевао негативан однос према руској култури. Без обзира на руско-српске политичке односе тога времена који су осцилирали, однос људи према руској култури је остао непромењен – онакав како га је традиција дуго гајила; и сам Вук је „као већина Срба” волео Русију и био увек поносан на њу (из преписке, цит. према (Чуркина 2017: 132)).

² Осим тога, ђаци су користили буквар Теофана Прокоповича „Первое учение отрокомъ” и тројезичничречник Федора Поликарпова-Орлова „Лексиконъ треязычный сирѣчь речений славенскихъ, еллиногреческихъ, и латинскихъ сокровище, изъ различныхъ древнихъи новыхъ книгъ собраное и по славенскому алфавиту разположеное” (Гудков 1979: 39).

Познато је да је кодификатор српског језика, пошто је одштампао Рјечник, боравио у Русији око 10 месеци. На путовању је обезбедио недостајућа материјална средства за превод и издање Новог Завета и за прикупљање и описивање српских рукописних књига (србуља) што би био непроцењив допринос за словенску књижевност. Добио је и моралну, и материјалну подршку, па чак и редовну годишњу пензију за „корист коју доноси словенској књижевности” (из указа Николаја I о редовној годишњој новчаној помоћи). Језик, на којем је Вук комуницирао са својим руским пријатељима (упознао је председника Руске академије А.С. Шишкова, П.И. Кеппена, И.И. Срезневског, В.И. Жуковског, Н.И. Надеждина, Н.П. Румјанцева и др.), подстакао је развој српске културе и славистике. Због Руса је постао познат као Карацић, јер су презиме Стефановић видели као патроним. У неким писмима, писаним на савршеном, богатом руском језику, потписивао се као Волк (о комуникацији Вука са Русима (Неберекутина 2013; Сувајџић 2016)).

Познато је да је три фолклорне песме из Вукове збирке испевао А.С.Пушкин на руском језику у циклусу *Песме западних Словена* (1834). Пушкинове песме, укључујући и оне инспирисане Србијом, поново су рецитоване у Београду један век касније, када су руски емигранти приредили издање *Београдског Пушкиновог зборника* (1937). У том зборнику о чувеним стиховима Пушкина из Карацићеве збирке писао је познати лингвиста Н.С.Трубецкој.³

Још једна историјска личност сведочи о односу Срба према руској култури – краљица Наталија Обреновић (Кешко). Родитељи српске кнегиње и краљице Наталије су били етнички Молдавци, иако је отац био пуковник руске службе (Zabolotnaia 2019: 133–134). Међутим, свуда је истицано Наталијино руско порекло⁴ које је народ одобравао. Уз то, Наталија је била наклоњена политици Русије и заступала руске православне⁵ моралне и културне вредности, о чему

³ <http://www.emigrantica.ru/item/belgradskii-pushkinskii-sbornik-belgrad-1937>

⁴ Имајући у виду однос према Русима, краљ Милан је тако јавно представио своју будућу супругу: „...Мислим да сам, испуњавајући своју личну жељу, изашао у сусрет и народној, одабравши себи за другарицу у животу ина престолу своме Наталију Петровну из суплеменог нам народа руског, закоји нас вежу и везе вере и крви и многобројне драгоцене успомене прошлости” (Милић, 2006: 183), цит. према (Неделку и Чолевић 2021)).

⁵ На крају је ипак доживела велико разочарање и покидала све везе са породицом, Русијом, Србијом и православљем.

има доста сведочанстава – скромност, пожртвованост, дисциплина, лојалност, али и снажан карактер – и у свему томе је била супротност свом супругу. Бавила се хуманитарним радом, јавним животом, питањима образовања; била је покровитељ Више женске школе у Београду, организатор женских друштава, а своја имања је завештала, између осталог, Београдском универзитету (у ректорату је била постављена и њена биста). Њен допринос културном развоју и образовању био је значајан за Србе и остао обележен руским печатом. Име краљице Наталије је остало везано за Русију: у Београду, у улици која носи њено име налази се Руски центар за науку и културу.

Година 1923.

Године 1923. руски језик одјекује у свим крајевима Краљевства СХС. У земљи је одсело око 44 хиљада емиграната (према каснијим подацима (Арсенјев 2018: 16, 18); неки подаци за тај период указују на 35 хиљада (Косик 1992: 22)). Представницима Беле гарде и образоване интелигенције је помагала Државна комисија на челу са А. Белићем (некада студентом, а касније почасним професором Московског универзитета Ломоносов). Руски професори су добили радна места у гимназијама и на универзитету, а у неким школама су се нашли чак и они који нису били педагози. Руски језик није више био само школски предмет за српске ученике, као што је пре двеста година био „словенски” језик, већ се сада он предавао и као матерњи руски језик руској деци. Штавише, и за руске, и за многе српске ђаке руски језик је постао језик наставе историје, географије, физике, хемије и других предмета.

Језик је важан елемент националног идентитета, што су посебно осећали они који су остали без домовине. Школске 1923./1924. у Руско-српској гимназији у Београду руски језик, али и друге предмете на руском уче 254 ђака, у Женској гимназији у Великој Кикинди 266, Женској гимназији у Београду 48, Гимназији у Поповићу 78, Гимназији у Новом Саду 98, Гимназији у Земуну 144, Гимназији у Загребу 70 (Миленкович 2019: 207)⁶.

У Руско-српској мушкој и Руско-српској женској гимназији у Београду ангажовани су истакнути школски и универзитетски

⁶ Део рускојезичне деце похађа југословенске школе – 1923/24. школске године их таквих је било 185; статистика каже да је њихов број полако растао и до 1941. године их је било већ 823 (Миленкович 2019: 241).

професори. Значајно је допринео развоју српске науке А.Л. Погодин, професор руске књижевности у женској гимназији: био је и лектор на Универзитету у Београду, проучавалац словенских старина, књижевности и историје Словена, аутор књига *Историја руске литературе* 1927. и *Руско-српска библиографија: 1800–1925.* (1932, 1936), оснивач Руског научног кружока – касније Руског археолошког друштва, Руског научног института, сарадник листа *Ново време* и књижевних часописа.

Гимназијалци су заволели руски језик и књижевност и захваљујући професорима М.А. Аносову, В.В. Топору-Рабчинском, В.А. Соловјеву, М.А. Георгијевском, Ј.А. Никољском, А.С. Георгијевској, П.С. Молчанову, П.И. Рудченку, А.А. Севрјугиној, И.И. Чернишову. Судбина многих од њих се завршила трагично. Тако је М.А. Георгијевски, професор руског (латинског, историје, филозофије) у Руско-српској мешовитој и мушкој гимназији, члан Руског научног института и Савеза писаца и новинара, проучавалац винчанског писма – због политичких ставова (био је један од оснивача НТС) ухапшен, послат у Москву и стрељан. В.В. Топор-Рабчињски, професор Руско-српске мушке и Руско-српске женске гимназије, не могавши поново да бежи 1944., одузео је себи живот. А.А. Никољски, професор руског језика и књижевности, вратио се по невесту у Русију, те је ухапшен и умро је у затвору. Многи су прошли комунистичке и избегличке логоре, а само неки доживели старост – М.А. Аносов у Норвешкој, А.А. Севрјугина у Аргентини и др. (детаљније о судбинама професора у Арсенјев 2018: 143–253).

Године 1923. године је у Вршцу, у породици белог официра морнарице, унука Лава Толстоја, рођен чувени етнолингвиста и слависта светског гласа, академик Никита Иљич Толстој. Стогодишњица његовог рођења је свечано обележена у Вршцу 2023. отварањем споменика, тематском изложбом и научним скупом у којем су учествовале колеге и ученици⁷.

Најзад, 1933. године у Београду је свечано отворен Руски дом Императора Николаја II – средиште руске културе. Поред мушке и женске гимназије и основне школе, ту се усељава богата библиотека, Руски научни институт, отварају се два музеја, позоришна сала, црква, сала за гимнастику, формирају бројни савези и удружења. Управо је у тој згради, године 1941, у већ порушеном Београду, где су још

⁷ О Н.И. Толстом и међународном скупу в.: Шапич 2023.

одјекивали стихови А. Пушкина *Над Србијом смилуј се ти, Боже!*, завршио Руску-српску гимназију Никита Толстој; одатле је отишао у партизане, па у Црвену Армију да брани своју „домовину Србију и отаџбину Русију”.

Један од симбола културе је књига, па је тако и један од симбола Руског дома постала његова рускојезична библиотека, која се стално попуњавала новим издањима захваљујући делатности издаваштава. Уз учешће А. Белића штампала се класика; публиковала се емигрантска литература, новине и разни часописи (в., напр., о часопису „Бух!”: Антанасиевич: 2014). Млади руски књижевници и песници формирали су своје песничке групе, а цветало је и превођење: К. Тарановски преводио А. Пушкина, М. Лермонтова, Ф. Тјутчева, А. Фета и др. на српски («Из руске лирике», 1927), док су Голенишчев-Кутузов, Е. Таубер и А. Дураков издали «Антологију нове југословенске лирике» (1933) са песмама Ј. Дучића, М. Ракића, И. Војновића, О. Жупанчића и др.

Заслугом универзитетских професора П.А. Митропана и Н.Д. Радошевић настава руског језика добија још једну димензију: као засебна дисциплина формира се методика наставе руског као страног (Кончаревић 1995: 254) за носиоце блискосродног или, у терминологији Б. Станковића, инословенског језика. Збирке Митропана *Методска упутства за наставнике руског језика* (1946) и *Методика наставе руског језика* (1964) садрже богато искуство наставничке праксе засноване на диференцијалној методи Радована Кошутића.

Однос према руском језику је у предратна времена пратио политичке прилике (в. на пример о томе у Косик 1992), док су ратна времена имала своје приоритете⁸. У послератна времена, на „таласу љубави према свему што је совјетско” (Арсенјев 2018: 25), Руски дом је поклоњен СССР-у као Дом совјетске културе, руски језик је обавезан предмет у свакој гимназији (Гинић 2018: 109), а заједнички „непријатељи” комуниста и Совјета нестају преко избегличких или комунистичких логора. Руски језик постаје инструмент пропаганде совјетске културе. Југословенска публика радо долази у Дом културе на филмове, концерте, књижевне вечери, изложбе... све до бојкота 1948.

⁸ За време рата Руски дом је радио као центар за евакуацију. За време и после рата богати фонд библиотеке је делом попаљен, делом украден, делом враћен у Русију (Арсенјев 2020: 334).

Наредну деценију руски језик живи у Дому културе иза затворених врата. Године 1961. Дом културе успева да добије статус совјетског информационог центра. Ширењу нове руске културе су подређени филмска сала, изложбени простор, музички салон и библиотека. Библиотека Дома културе 1961. броји око 45.000 књига⁹; 1967 – 52.000 књига; 1985. има 70.842¹⁰ књига и нема „ниједног слободног санти-метра за нова издања”¹¹. Ипак, 1992. број књига досеже 76.000¹². Имајући у виду да је фонд библиотеке страдао за време рата и да је касније просејаван од „морално застареле литературе”, број књига би могао бити неупоредиво већи.

Од наставе страног језика у школама и гимназијама умногоме зависи будућност тог језика у земљи. Према подацима Ј. Гинић у којима се ослања на радове Б. Станковића, 60-их се руски враћа у школе и гимназије, 70-их бележи раст, док 80-их и 90-их поново опада, а „политички и културни утицај Русије готово да нестаје” (Гинић 2018: 110–111). Ипак, ситуација у Дому културе говори да интересовање за руску културу и руски језик остаје непромењено. Штавише, од 1985. се подршка развоју руског језика у Србији издваја као активност за себе – од тада Дом организује стручна усавршавања наставног особља, одржава контакте са катедрама за руски језик, учествује у припреми и рецензирању уџбеника, организацији такмичења, а у библиотеци се бележи раст интересовања за методичку литературу. Крајем 80-их, према интерном извештају Дома културе, „в стране в целом наблюдается тенденция к росту числа желающих изучать русский язык. К сожалению, курсы по языку Соглашением о деятельности ДСК не предусмотрены”.¹³

⁹ «Справка о Доме советской культуры в Белграде» 25.5.1967 г. (архив РД).

¹⁰ «Отчет о работе библиотеки Дома советской культуры в Белграде за 1985 г. (архив РД).

¹¹ «Библиотека ДСК в Белграде», 1986 (архив РД).

¹² Наводи се у отвореном писму Б.Н. Јелцину од 1.5.1992. године против ликвидације Руског дома (архив РД; Арсеньев 2020: 334).

¹³ Справка «О работе представительства ССОД и Дома советской культуры в Белграде» 1988 (1989?). О интересовању у то време сведочи раст броја читалаца у библиотеци: 1982 – 310, 1983 – 355, 1984 – 411, 1985 – 649. – «Отчет о работе библиотеки Дома советской культуры в Белграде за 1985 г.» (архив РД).

Година 2023.

Годину 2023. су у Србији обележили развијен и издиференциран систем едукације и широм отворена врата Руског дома – Руског центра за науку и културу, који слави 90 година. Руски језик као матерњи је у зидовима Дома уступио место руском као страном који је сада посебна дисциплина са својим техникама и технологијама наставе. Обука је организована у облику курсева, прилагођених европском портфолију са нивелацијом познавања страног језика од нивоа А1 до нивоа С2 за одрасле и децу, а нивои су усклађени са руским државним стандардима РКИ. На курсевима руског за странце је ангажован високообразован наставни кадар који се састоји од изворних говорника руског језика. Организовано је припремање за полагање званичног испита ТРКИ, као и само полагање у сарадњи са водећим универзитетским сертификационим центрима. У експанзији су и курсеви за сународнике који уче српски због интеграције у српско друштво.

Према статистичким подацима Руског дома, у годинама 2016–2022. руски је учило у просеку преко 400 полазника годишње (од 2016. бројеви по годинама су : 400, 495, 519, 465, 345, 393 са падом у постпандемијском периоду на 295 полазника). Увид у дечје групе даје охрабрујућу слику. Дечји курсеви су покренути од 2017. године са само 13 полазника, да би наредних година број деце растао на 44, 73, 84, 120 и чак 185 ученика 2022. године.

Руски језик за највећи део Срба јесте, како наводе у анкетама приликом уписа, симбол Русије, руске културе и православног опредељења. Љубав према Русији се базира како на историјском памћењу, тако и на осећању заједничке вере и заједничких вредности. За најважнији елемент руске културе сматрају језик и књижевност (међу омиљеним представницима су Достојевски и Јесењин). Важно је да се истакне да се руска књижевност доживљава као обавезни део српске националне културе, а учење руског језика – као неопходан елемент личног развоја. Мањи број полазника је вођен прагматичним разлозима као што је стицање сертификата о знању језика за школовање у Русији или посао у интернационалној фирми.

Руски центар у 21. веку на заиста богат, разноврстан и савремен начин представља културу своје земље.

1723–2023.

Увид у облике наставе руског језика и у однос према руској култури сведочи о томе да се улога руског језика у Србији у периоду 1723.–2023. мењала. У 18. веку то је био језик словенства, против-постављен утицају западне културе и вере и начин за очување српског националног идентитета. „Словенски језик” је био и објекат учења, и средство комуникације, и језик подршке, а његови елементи су се уградили у српски књижевни језик тог времена. У 19. веку руски је и даље језик подршке, међународне комуникације и дипломатије на којем се подстиче развој националне науке и националне књижевности, на којем се Вук дописује са својим пријатељима, али то је сада за Србију већ страни, инословенски језик. Почетком 20. века руски постаје главно обележје националног идентитета као матерњи језик за хиљаде емиграната, моћно средство за очување руске културе, која се групише под кровом Руског дома, али и језик културе уопште. Затим се култура трансформише из белогардејске у совјетску, па је језик, преко фазе неразумевања и ћутања, постаје језик техничког напретка и предмет научног интересовања. Најзад, почетак 21. века у Србији представља руски језик и као језик заједничке културе и науке, и као језик потенцијалних пословних могућности. Облици наставе руског за странце у Руском дому су модернизовани и прилагођени потребама, циљевима, нивоима и старосним групама.

Извори

Архив Руског центра за науку и културу у Београду.

ББЭ – Большая биографическая энциклопедия. 2009. 22 05 2023 г. <<http://biografii.niv.ru/doc/encyclopedia/biography/articles/2206/suvorov-maksim-terentevich.htm>>.

КЛЭ – Краткая литературная энциклопедия: В 9 т. Т. 4. Москва: Советская энциклопедия, 1967. 23 5 2023 г. <<https://pitzmann.ru/lomonosov-articles.htm>>.

Цитирана литература

Арсеньев, А., О. Кириллова, М. Сибинович (ред.). Русская эмиграция в Югославии. Перев. О. Кириллова. Москва: Индрик, 1996.

Арсеньев, А.Б., М.Л. Ордовский-Танаевский (в двух книгах). Книга Первая.

- Белград. Гимназија в лицах. Первая сербско-русская гимназия в Белграде (1920–1944). Белград: Архив Сербской Православной Церкви, 2018.
- Арсеньев, А.Б. «„Русский Дом“ в Белграде после 1941 г.» [У:] Алексеј Ј. Тимофејев (ур.). Београд: Инст. зановију историју Србије; Центар за Руске и Источноевропске студије „М. Јовановић“ Филозофског факултета; Информатика; М.: Институт за словенске студије РАН; Историјски институт, 2020. 333–336.
- Антанасиевич, Ирина. «Русская эмиграция на Балканах: проблема понимания и взаимопроникновения культур». Зборник радова Филозофског факултета XLIV (2) (2014): 373–389.
- Гинић, Јелена. „Настава руског језика у основној школи: актуелно стање и перспектива”. [У:] Ј. Вучо, Ј. Филиповић (ур.) Језици образовања. Београд: Филолошки факултет, 2018, 109–120.
- Гудков, В.П. «К изучению русских связей Вука Караджича. Караджич и Александр Тургенев». Славянский вестник 1, 2003: 237–249.
- Гудков, В.П. „О појави термина речник и његовој афирмацији у српској лексикографији”. Наш језик 24/1–2, 1979: 34–39.
- Гудков, В.П. «Русский язык в истории литературного языка у сербов: Сб. науч. трудов». [В:] Исследования частных вопросов истории славянских языков у сербов. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 2007, 52–62.
- Косик, В.И. «Русская Югославия: фрагменты истории, 1919–1944». Славяноведение 4, 1992: 20–32.
- Кончаревич, Ксения. «Вклад русских эмигрантов-филологов в развитие теории преподавания русского языка в Сербии». [В:] О. Кириллова, М. Сибинович, А. Арсеньев (ред.) Русская эмиграция в Югославии. Перев. О. Кириллова. 1996: Индрик, б.д. 251–262.
- Кончаревић, Ксенија. „Црквенословенски елементи у православном социолекту рускога и српског језика”. Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати, књ. 14, 2013: 174–191.
- Миленкович, Тома. Образование детей русских эмигрантов в Югославии: 1919–1941 годы. Перев. О.А. Симонова. Москва: Издательский дом МЭИ, 2019.
- Неберекутина, Е. В., Ф. А. Петров. «Письма Вука Караджича Ф. П. Аделунгу». Российский Архив: История Отечества в свидетельствах и документах XVIII—XX вв.: Альманах. Т. XII . Москва: Студия ТРИТЭ: Рос. Архив, 2003, 62–63.
- Неделку, Октавија и Лидија Чолевић. „Кад порастем бићу краљица: Наталија и Милан Обреновић”. Исходишта 7, 2021: 201–224.
- Николова, Маја. Руско-српска мушка гимназија. Руско-српска мушка гимназија у Београду 1920–1940. Београд: Педагошки музеј, Донат граф, 2017.

- Пипер, Предраг. „Дело светих Ђирила и Методија у свом и нашем времену”. [У:] Лингвистичка славистика. Београд: Славистичко друштво Србије, 2014. 7–19.
- Сувајџић, Бошко. «Вук и Руси». [У:] Б. Сувајџић (ур.) Савремена српска фолклористика III. Београд: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” Београд, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2016, 9–29.
- Чуркина, И. В. «Русские ученые и Вук Стефанович Караджич». Известия Самарского научного центра Российской академии наук 2017, 132–138.
- Шапич, Ју.Л. «Международный круглый стол “Научное наследие Н.И. Толстого глазами его учеников и последователей”». Славистика XX-VII/1, 2023, 297–304.
- Zabolotnaia, Lilia. «Наталья Обренович (Кешко) – королева, мать, жена. Страницы из истории взлета и падения». *Balkanica Posnaniensia Acta et studia* 26, 2019, 131–154.

Јулија Леонидовна Шапич

РОЛЬ И ФУНКЦИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В СЕРБИИ В ПЕРИОД 1723–2023 И ИСТОРИЧЕСКИЙ ПУТЬ РУССКОГО ДОМА

Резюме

В работе рассматривается исторический путь русского языка в Сербии в период 1723–2023 с акцентом на роль, функции и статус русского языка во время трёх прошедших столетий. Внимание уделяется отдельным историческим событиям и личностям, так или иначе повлиявшим на формирование отношения в сербском обществе к русскому языку и культуре. История русского языка в Сербии рассматривается в тесной связи с сербской культурой и языком. Отмечается, что положительное отношение к русской культуре сохранялось в сербском обществе, несмотря на политические колебания в отношениях между странами в разные времена. В частности, в статье говорится и о начале преподавания «славянского» языка в школах и о роли Максима Суворова, а также о деятельности Вука Караджича, реформатора сербского языка, укрепившего культурные и научные связи с Россией и внесшего большой вклад в развитие славистики. Некоторые фигуры, такие, как, например, королева

Наталиа Обренович, упоминаются как яркий пример отражения позитивного отношения сербов к русской культуре.

В тексте рассматривается также функция русского языка в период Королевства СХС и роль русских белоэмигрантов в распространении русского языка. Многие из них, став преподавателями гимназий и университетов, внесли весомый вклад в развитие культуры и науки. Русский язык в этот период является и средством сохранения национальной идентичности, и предметом, и языком обучения для многих русских и сербов. Важнейшей культурной вехой стало основание в Белграде Русского дома (1933) как центра русской культуры и образования, деятельность которого продолжалась и в советское время.

Отметивший 90-летие со дня основания Русский дом (Русский центр науки и культуры) продолжает играть важную роль в распространении русского языка, в частности, путем организации языковых курсов для учащихся всех уровней владения языком, для взрослых и детей. Двери Русского дома открыты для всех желающих приобщиться к русской культуре или сохранить русскую национальную идентичность.

На протяжении веков роль и функции русского языка менялись во времени, он принимал различные формы – от символа славянства до средства для научного и культурного обмена и предмета обучения, а Русский дом по-прежнему играет важную роль в культурной и научной жизни Сербии.

Ключевые слова: русский язык, Русский дом в Белграде, история, анализ, русско-сербские отношения, русская эмиграция.